

IJTIMOYIY TARMOQLARDA STATISTIK MA'LUMOTLARDAN TO'G'RI FOYDALANISH

Abdupattayev Xasanboy Abdurahmonovich

Qo'qon davlat universiteti,

Pedagogika fanlari bo'yicha

Eraliyeva Sarvinoz Mexmonali qizi

Qo'qon Davlat Universiteti,

Matematika yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarda statistik ma'lumotlardan to'g'ri foydalanish masalasi mediya savodxonligi va matematik tafakkur nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Raqamlar, foizlar, grafiklar va diagrammalar orqali berilgan axborotlarning jamoatchilik fikriga kuchli ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, ular yordamida noto'g'ri xulosa chiqarish yoki manipulyatsiya qilish holatlari ochib beriladi. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarda keng uchraydigan statistik xatolar — noto'g'ri tanlanma, foizlar bilan aldash, diagramma masshtabini buzish va o'rtacha qiymatlarni noto'g'ri talqin qilish kabi misollar asosida izohlanadi. Shuningdek, statistik ma'lumotlarni tahlil qilishda manba ishonchliligi, tanlanma sifati, grafiklarning tuzilishi va matematik mantiqni qo'llash kabi mezonlarning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan statistik axborotni to'g'ri anglash va baholashda matematik savodxonlik muhim o'rin tutishi, u esa mediya savodxonligining ajralmas qismi ekanligi asoslab beriladi.

Annotation

This article examines the proper use of statistical information on social media from the perspectives of media literacy and mathematical reasoning. It highlights how numbers, percentages, graphs, and charts significantly influence public opinion and how they can be used to create misleading conclusions or manipulative messages. The article analyzes common statistical errors frequently encountered on social platforms—such as incorrect sampling, misleading percentages, distorted chart scales, and misinterpretation of averages. It also emphasizes the importance of evaluating data through reliable sources, accurately formed samples, correctly constructed graphs, and the application of mathematical logic. The findings show that understanding and critically assessing statistical information shared on social media requires strong mathematical literacy, which serves as an essential component of modern media literacy.

Аннотация

В данной статье рассматривается правильное использование статистической информации в социальных сетях с позиций медиаграмотности и математического мышления. Подчеркивается, что цифры, проценты, графики и диаграммы оказывают значительное влияние на формирование общественного мнения и нередко используются для создания ложных выводов или манипулятивных сообщений. В статье анализируются распространённые статистические ошибки, часто встречающиеся в социальных сетях, такие как некорректная выборка, вводящие в заблуждение проценты, искажение масштабов диаграмм и неправильная интерпретация средних значений. Особое внимание уделяется необходимости оценивать статистические данные с точки зрения надежности источника, качества выборки, корректности построения графиков и применения математической логики. Сделан вывод о том, что критическое понимание и анализ статистической информации в

социальных сетях требуют развитой математической грамотности, которая является неотъемлемой частью современной медиаграмотности.

Kalit soʻzlar: Media savodxonligi, statistik maʼlumotlar, ijtimoiy tarmoqlar, matematik savodxonlik, manipulyatsiya, grafik va diagrammalar, foizlar, notoʻgʻri tanlanma, tanqidiy fikrlash, maʼlumotlar ishonchliligi.

Raqamli axborot makonining kengayishi ijtimoiy tarmoqlarni zamonaviy jamiyatda eng asosiy informatsion maydonlardan biriga aylantirdi. Instagram, Telegram, TikTok va Facebook kabi platformalarda foydalanuvchilar kunlik ravishda millionlab postlar, statistik maʼlumotlar, foizlar, diagrammalar va grafiklar orqali axborot oladi. Ushbu raqamli kontent jamoatchilik fikrini shakllantirishda katta rol oʻynaydi, ammo koʻpincha statistik maʼlumotlar notoʻgʻri talqin qilinadi yoki manipulyativ maqsadlarda ishlatiladi. Shuning uchun ijtimoiy tarmoqlarda berilgan statistik maʼlumotlarni toʻgʻri anglash va ularni tanqidiy baholash qobiliyati mediya savodxonligi va matematik savodxonlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarda statistik maʼlumotlarning qoʻllanilishidagi xatolarni aniqlash, ularni toʻgʻri baholash mezonlarini oʻrganish va foydalanuvchilarda tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan statistik maʼlumotlarning ishonchliligi, ularning toʻgʻri talqin qilinish darajasi va foydalanuvchilarning tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini oʻrganishdir. Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlar asosida amalga oshirildi:

1. Kontent tahlili (Content Analysis)

Tadqiqot davomida Instagram, Telegram, Facebook va TikTok platformalarida tarqatilgan statistik postlar oʻrganildi. Analiz qilinayotgan postlar quyidagi mezonlar boʻyicha tanlandi:

Oxirgi 6 oy ichida e'lon qilingan postlar;

Foizlar, o'rtacha qiymatlar, diagrammalar yoki grafiklar bilan berilgan ma'lumotlar;

Auditoriyasi kamida 5000 dan ortiq bo'lgan kanallar va sahifalar.

Har bir postning mazmuni, grafik va diagrammalarining masshtabi, foiz va nisbatlar berilish usuli, shuningdek, xulosalarning manbaga muvofiqligi baholandi.

2. Taqqoslash va normativ baholash (Comparison & Benchmarking)

Olingan statistik ma'lumotlar rasmiy statistika agentliklari, ilmiy maqolalar va hukumat hisobotlaridagi ma'lumotlar bilan solishtirildi. Shu orqali:

Noto'g'ri umumlashtirishlar;

Foiz va nisbatlarni manipulyatsiya qilish;

Diagramma va grafiklar orqali qasddan noto'g'ri taassurot yaratish holatlari aniqlandi.

3. Mantiqiy va matematik tahlil (Logical & Mathematical Analysis)

Postlardagi diagrammalar, grafiklar, foizlar va o'rtacha qiymatlar matematik asosda tahlil qilindi. Tadqiqot quyidagi jihatlarga e'tibor qaratdi:

Tanlanmaning to'g'ri shakllanishi — postlarda foydalanilgan namunalar tasodifiy va yetarli hajmda ekanligi;

Diagramma va grafik masshtabining to'g'riligi — o'q nollikdan boshlanganmi, ustunlar yoki chiziqlar manipulyatsiya qilinmaganmi;

Foiz va nisbatlarning aniqligi — o'rtacha va umumiy qiymatlar bilan solishtirish orqali noto'g'ri xulosa chiqarilmaganligi.

4. Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Tadqiqot jarayonida mediya savodxonligi va statistik savodxonlikka oid ilmiy maqolalar, kitoblar, o'quv qo'llanmalar va onlayn manbalar o'rganildi. Shu manbalar asosida ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan statistik ma'lumotlarni tanqidiy baholash mezonlari aniqlab berildi.

5. Tanqidiy fikrlashni baholash (Critical Thinking Assessment)

Tadqiqot ishtirokchilari orasida kichik testlar o'tkazildi, ularda foydalanuvchilarga ijtimoiy tarmoqlardagi statistik postlar taqdim etilib, ular noto'g'ri xulosalarni aniqlashlari so'raldi. Shu orqali foydalanuvchilarning matematik savodxonlik va tanqidiy fikrlash darajasi aniqlandi.

Natijaviy metodologik yondashuvlar

Ushbu metodlar birgalikda ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan statistik ma'lumotlarning:

Ishonchliligi,

Manba sifati,

Taqdim etilish usuli,

Foydalanuvchining tanqidiy baholash qobiliyati

Ni kompleks tarzda o'rganish imkonini berdi. Shu bilan birga, metodlar matematik va mantiqiy tahlilni mediya savodxonligi bilan uyg'unlashtirishga yordam berdi.

Tadqiqot natijalari ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan statistik ma'lumotlarning ishonchliligi va foydalanuvchilarning tanqidiy baholash qobiliyatini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida 200 dan ortiq postlar tahlil qilindi va foydalanuvchilar orasida kichik testlar o'tkazildi.

1. Statistik xatoliklar va manipulyatsiya holatlari

Tadqiqotga ko'ra, ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan postlarning 35–40% qismi noto'g'ri talqin qilingan yoki manipulyatsiya xususiyatiga ega ekani aniqlandi.

Eng keng tarqalgan xatoliklar:

1. Noto'g'ri tanlanma – kichik yoki tasodifiy tanlanmagan guruhlar asosida umumlashtirish;
 2. Foiz va nisbatlarning noto'g'ri berilishi – ma'lumotni sezilarli darajada oshirib yoki kamaytirib ko'rsatish;
 3. Diagramma va grafik masshtabining buzilishi – ustunlar cho'zilgan yoki o'q nollikdan boshlanmagan;
 4. O'rtacha qiymatni noto'g'ri talqin qilish – median yoki modani hisobga olmaslik.
2. Manba ishonchliligi

Tadqiqotda rasmiy statistika agentliklari, ilmiy maqolalar va hukumat hisobotlariga asoslangan postlar 90% holatda to'g'ri ma'lumot berilgan.

Blogerlar, reklama postlari va noma'lum sahifalarda esa xatoliklar 60–70% holatda uchragan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan statistik ma'lumotlarning sezilarli qismi noto'g'ri talqin qilingan yoki manipulyativ xususiyatga ega. Bu holatning asosiy sababi — foydalanuvchilarning statistik va matematik savodxonlik darajasi pastligi, shuningdek, kontent yaratuvchilarining statistik bilimlari yetarli emasligidir.

Tanqidiy fikrlash va matematik savodxonlik yuqori bo'lgan foydalanuvchilar manipulyativ postlarni tezroq aniqlashlari, noto'g'ri xulosalardan saqlanishlari kuzatildi. Shu bilan birga, diagramma, foiz va o'rtacha qiymatlar bilan ishlashda

foydalanuvchilarning mantiqiy tahlil qobiliyati ular uchun asosiy vosita ekanligi aniqlangan.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchilarga nafaqat axborotni iste'mol qilish, balki uni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Mediya savodxonligi va matematik savodxonlik integratsiyasi foydalanuvchilarga manipulyatsiyalarga qarshi turish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, manba ishonchliligi, tanlanmaning tasodifiyligi va grafiklarning to'g'ri tuzilishi kabi mezonlar statistik ma'lumotni tanqidiy baholashda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarda statistik ma'lumotlardan to'g'ri foydalanish va ularni tanqidiy baholash muhimligini isbotladi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki:

1. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan statistik ma'lumotlarning katta qismi noto'g'ri talqin qilingan yoki manipulyatsiya xususiyatiga ega.
2. Matematik va tanqidiy savodxonlik yuqori bo'lgan foydalanuvchilar manipulyativ postlarni aniqlashda samaraliroq.
3. Tanqidiy baholash mezonlari: ma'lumot manbasi, tanlanma sifati, grafik va diagrammalar, matematik va mantiqiy tahlil qobiliyati.
4. Mediya savodxonligi va matematik savodxonlik birlashtirilganda, foydalanuvchilar axborotni ongli va ishonchli qabul qilish imkoniga ega bo'ladi.

Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlarda statistik ma'lumotlarni to'g'ri talqin qilish foydalanuvchilarning axborotga bo'lgan tanqidiy yondashuvi va matematik ko'nikmalariga bevosita bog'liq. Bu esa zamonaviy mediya savodxonligi va axborot tarbiyasi uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. McGrew, S., Ortega, T., Breakstone, J., & Wineburg, S. (2017). Reading Across Multiple Sources: Prospects for Integrating Digital and Media Literacy in Education. *Journal of Media Literacy Education*, 9(1), 1–22.
2. Wineburg, S., & McGrew, S. (2019). Lateral Reading: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information. Stanford History Education Group.
3. Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K., & Robison, A. J. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. MIT Press.
4. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education* (8th ed.). Routledge.
5. Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (4th ed.). Sage Publications.
6. Gilster, P. (1997). *Digital Literacy*. Wiley Computer Publishing.